

SBORNÍK

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROK 1966

ČÍSLO 2

SOUČASNÉ ÚKOLY VOJENSKÉ HYGIENY

Plukovník doc. MUDr. Oldřich VINCENT, CSc.,
katedra vojenské hygieny VLVDÚ JEP, Hradec Králové

Charakter soudobé války se výrazně odrazil nejen na organizaci, strategii a taktice vedení boje a vyzbrojení současných armád, ale i na požadavcích kladených na vojáka, resp. vojenský kolektiv. Aby vojska splnila náročné bojové úkoly v mimořádně obtížných podmínkách moderní války, musí splňovat řadu požadavků a předpokladů, které se zpravidla zahrnují či jsou obsahem pojmu *bojeschopnost vojsk*. Bojeschopnost vojsk je vyjádřena velkým počtem kvalitativních i kvantitativních ukazatelů. Jejich společným znakem v rozhodující většině případů je to, že jejich nositelem je sám člověk — voják. Z toho vyplývá, že jedním ze základních předpokladů vysoké bojeschopnosti vojsk je maximální tělesná a duševní zdatnost, výkonnost a odolnost (v biologickém smyslu) každého jeho příslušníka.

Urychlené dosažení tohoto cíle je úkol velmi složitý a obtížný. Jeho splnění není v žádném případě jednorázovou akcí, ale dlouhodobým procesem, který začíná již v období předvojenské výchovy branců a vrcholí v bojové a politické přípravě vojsk (BPPV) v době výkonu vojenské základní služby. Kromě časového faktoru je však jeho splnění závislé na celé řadě závažných opatření, které musí být řešeny a zajišťovány komplexně, má-li být dosaženo úspěchu.

Jedním z důležitých předpokladů pro rychlé a úspěšné zvládnutí úkolů bojové přípravy je nesporně správný výběr vojáka z hlediska jeho tělesné a duševní způsobilosti pro službu u určitého druhu vojsk. Zavádění moderní bojové, transportní, spojovací, radiolokační a podobné techniky rozšiřuje neustále paletu speciálních profesí uvnitř jednotlivých druhů vojsk. Současná kritéria používaná při odvodech (které v podstatě plní funkci výběru), jako např. dokonalý stav zrakového analyzátoru (řidiči), či sluchového analyzátoru (spojáři) nebo některé antropometrické parametry (výška u tankistů, váha u výsadkářů) atd. jsou již příliš hrubá, než aby mohla vystihnout potřebu těchto druhů vojsk. Vypracovat komplex-

ní seznam kritérií a vypracovat systém výběrového řízení je však při mnohasetovém počtu vojenských odborností úkol nesmírně časově náročný a obtížný, hlavně proto, že klasifikaci podle parametrů tělesné zdatnosti a výkonnosti je třeba rozšířit o parametry duševních vlastností. A je nutno přiznat, že právě na tomto úseku je ještě mnoho nejasného a zvláště z hlediska metodiky nevyřešeného. Obtížnost řešení této problematiky je zvyšována kromě toho tím, že neexistují v současné době dostatečně přesné a podrobné pracovní hygienické rozborů jednotlivých vojenských odborností — *profesio gramy* — bez kterých je vyřešení otázky výběrového řízení nemyslitelné.

Další důležitou okolností, která může kladně, ale i záporně ovlivnit úroveň dosažení cíle bojové a politické přípravy je životní a pracovní prostředí vojsk. Dnes je již mimo jakoukoli diskuzi, že životní prostředí a organismus tvoří nedílnou jednotu, v jejímž rámci dochází k nepřetržitému ovlivňování jedné složky druhou. Jestliže velká část BPPV probíhá v kasárnách, ať již jde o část ubytovací nebo stálý park techniky, pak je jasné, že musí splňovat řadu požadavků. Je možno říci, že celým svým uspořádáním a vybavením musí vytvářet předpoklady k tomu, aby se bránci co nejrychleji sžili s novými podmínkami vojenského života, musí ho vést k organizovanosti, ukázněnosti, kolektivnosti, kulturnosti a musí zabezpečit plnění úkolů bojové přípravy v podmínkách, které nebudou bezprostředně ohrožovat jeho zdraví. Zhodnotíme-li, jak splňují současné životní a pracovní podmínky vojsk uvedené požadavky, pak musíme konstatovat, že jsou splněny v míře nedostatečné. I když nedochází k ohrožení zdraví vojáků v masovém měřítku, přesto nelze nevidět, že nedostatky, s kterými se v životním prostředí vojsk setkáváme, ovlivňují velmi výrazně psychiku našich vojáků, a to hlavně tam, kde skutečnost je v přímém rozporu s teorií, která je zafixována v našich předpisech, rádech a nařízeních. Zásadní a urychlené řešení tohoto problému je nutné hlavně

proto, že neustále stoupající materiální a kulturní úroveň a změny ve vědomí a myšlení našeho obyvatelstva (zvláště branné populace) budou tyto rozpory ještě dále prohlubovat, což, podle mého názoru, pro dosažení cíle BPPV nemůže být v současném období kladným faktorem.

*

Jestliže se životní a pracovní prostředí vojsk podílí významnou měrou na dosažení vysoké bojeschopnosti vojsk, pak vlastní způsob života a práce, konkretizovaný v dlouhodobých či krátkodobých plánech BPPV a v denním řádu, má význam rozhodující. Je proto jasné, že při organizaci a zabezpečování musí být vojensko-politické cíle v plném souladu se současnými poznatky fyziologie a hygieny práce, psychologie, pedagogiky apod. Stručně řečeno základním požadavkem je, aby rozdělení a uspořádání dne, týdne atd. umožňovalo rozvoj tělesné a duševní zdatnosti, výkonnosti, adaptačních a kompenzačních mechanismů ve fyziologických hranicích tak, aby docházelo k jejich postupnému zvyšování a upevňování, aniž přitom vznikalo nebezpečí vyčerpání nebo dokonce onemocnění a poškození organismu. Díky tomu, že příslušné plány i denní řád bývají sestavovány kolektivem a zpravidla za účasti zdravotnické služby, splňují ve své administrativní formě uvedený požadavek. Co se však zatím, jak potvrzují naše zkušenosti, nepodařilo, je, aby vypracované a schválené plány byly všemi a na všech stupních splněny. Důsledky této skutečnosti nejsou zatím plně objektivizovány a ani v dostatečné míře vyhodnocovány, protože teprve v posledních letech jsou vytvářeny podmínky pro soustavné a komplexní sledování této závažné problematiky.

*

Významným faktorem BPPV je nesporně bojová technika v nejširším slova smyslu. Není tajemstvím, že vyzbrojení armády doznalo v posledních letech zásadní změny. Jak již bylo ale v úvodu řečeno, zvyšující se mechanizaci a modernizaci armády, zaváděním stále účinnější a přitom složitější bojové techniky se nároky na tělesnou a duševní výkonnost vojáka nejen nesnižují, spíše naopak. Narůstání požadavků na ovládnutí bojové techniky je totiž velmi často spojeno i s narůstáním a zintenzivněním negativního vlivu celé řady fyzikálně chemických škodlivin, kterým je voják při tom vystaven. Hlavní příčinou této skutečnosti je to, že veškerý vývoj v armádě, zvláště na úseku jejího vyzbrojení, je podřízen v první řadě požadavku maximálního zvýšení úderné síly. Přitom pracovní hygienické aspekty nebývají brány v úvahu buď vůbec nebo v rozsahu minimálním, nejčastěji však ex post, kdy odstranění nebo snížení účinku negativně působících faktorů je již spojeno s často nepřekonatelnými obtížemi.

Je jisté nesporné, že jediným opatřením je zvýšení podílu odborných pracovišť vojenské

zdravotnické služby na řešení těchto otázek, pochopitelně, již ve stádiu vývoje bojové techniky, a to i přesto, že požadavky zdravotnické služby se budou muset mnohdy podřídit taktickým požadavkům a reálným možnostem techniky. Je třeba si však uvědomit, že aktivní účast na tomto vývoji má několikerý význam. Především jde o přímé prosazování zdravotních hledisek a o odbornou kontrolu úrovně jejich realizace. Nebude-li možno požadavky plně realizovat, bude třeba včas reagovat rozpracováním opatření k ochraně vojáka před účinkem škodlivin, jež nebylo možno odstranit. Ale ani, nebude-li vyřešena bezprostřední ochrana vojáka, nebudou možnosti zdravotnické služby na úseku preventivní činnosti již vyčerpány. Nelze totiž pominout fakt, že cílevědomým ovlivňováním činnosti člověka i některými jinými opatřeními lze, byť zatím jen v některých případech, nejen zvýšit odolnost organismu proti určité škodlivině [zkvalitněním jeho adaptačních a kompenzačních mechanismů], ale samozřejmě i zmírnit, až odstranit následky vzniklé jejich dlouhodobým působením. Velký význam v tomto směru připadá tělesné přípravě vojsk, hlavně požadavku na její diferenciaci z hlediska potřeb jednotlivých druhů vojsk. Nelze ani opominout bezprostřední význam výživy na zvyšování tělesné a duševní výkonnosti i biologické odolnosti organismu.

Voják moderní armády musí zvládnout a osvojit si mnohem širší okruh vědomostí, dovedností a návyků, přičemž požadavky neustále narůstají. Zajistit rychlé a kvalitní splnění všech úkolů vynucuje si intenzivní řešení otázky racionalizace bojové přípravy, speciálně bojového výcviku. Potřeba racionalizace výcviku netýká se přitom jen vojáků základní služby, ale i vojáků v záloze. Vývoj bojové techniky je totiž tak rychlý, že záložník, přicházející po několika letech na vojenské cvičení, se mnohdy setkává s úplně novou, daleko složitější technikou, přičemž na přecvičení je vymezen jen velmi krátký čas.

*

V úvodu svého sdělení jsem uvedl, že významným činitelem, který určuje úroveň bojeschopnosti vojsk, je voják a jeho vysoké, morální, odborné, tělesné a duševní kvality a že získání těchto vlastností není záležitostí jednoduchá. Pokusil jsem se načrtnout problematiku, která s tím z hlediska vojenské hygieny úzce souvisí.

Na základě toho je možno vymežit v oblasti BPPV tyto hlavní tematické úkoly:

1. Vypracování podrobných profesiogramů nejdůležitějších vojenských odborností.
2. Spolupráce na vypracování systému výběrového řízení z hlediska potřeb druhů vojsk a nejdůležitějších vojenských odborností.
3. Na základě dlouhodobého sledování a vyhodnocování zdrav. stavu, tělesného a duševního vývoje vojáků dát odborné podklady pro

racionalizaci výcviku vojsk a diferenciaci tělesné přípravy.

4. Vypracování odborných podkladů pro vývoj nových typů bojové techniky z hlediska jejich vlivu na bojeschopnost osádek.

5. Vypracování odborných podkladů pro vývoj technických prostředků individuální ochrany vojáka.

6. Vypracování odborných podkladů pro režim práce skupin (i jednotlivců) vojenských specialistů v podmínkách dlouhodobé, nepřetržité činnosti.

7. Výzkum vlivu výživy na zvyšování odolnosti organismu vůči některým fyzikálně chemickým škodlivinám.

Je pochopitelné, že uvedené úkoly nemůže vojenská hygiena řešit sama. Rozsáhlost a složitost problematiky si nutně vynucuje aktivní součinnost s odborníky mnoha jiných oborů. Předpokladem úspěchu je tedy práce týmová, při níž hygienikovi vedle jeho specifické účasti na získávání poznatků přísluší syntéza všech dosažených výsledků a jejich aplikace v praxi v souladu s úkoly a cílem vojenské hygieny.

Domnívám se, že do pracovního týmu je třeba zařadit i útvarového lékaře. Nemám na mysli

jeho přímé zapojení do výzkumné činnosti. Úkoly útvarového lékaře vidím za prvé ve spoluúčasti na prosazování a realizaci výsledků a za druhé (a to hlavně) ve spoluúčasti na odborném hodnocení správnosti a účinnosti výsledků a závěrů výzkumu vojenské hygieny v praxi života a práce vojsk.

A právě pro tuto činnost, jež je obsahem hygienické praxe útvarového lékaře, je třeba urychleně vytvořit potřebné materiální, organizační a časové předpoklady. Zůstává však nesporným faktem, že stupeň využití těchto předpokladů bude vždy záviset na útvarovém lékaři samém. Jsem však přesvědčen, že přes všechny obtíže a nepochopení se v brzké době stane hygienická praxe opravdu nedílnou součástí odborné, léčebně preventivní práce útvarového lékaře a že v brzké době vymizí případy, kdy základní a těžce probojovaný princip socialistického zdravotnictví — totiž jeho preventivní zaměření — bude příčinou ztráty odborné a životní perspektivy či důvodem k žádosti o propuštění do zálohy.

Referát byl přednesen na konferenci VLVDŮ JEP v Hradci Králové dne 4. května 1966.